

Η ΚΤΗΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΜΕΤΟΧΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΑ ΚΡΙΤΖΙΑΝΑ ΕΠΑΝΟΜΗΣ

Τέσσερα χιλιόμετρα περίπου ΝΑ τῆς Ἐπανομῆς, στή θέση Κριτζιανά, βρίσκεται, ἐρειπωμένο σήμερα, ἓνα μετόχι, πού ἀνήκει στό μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Χαλκιδικῆς.

Τὸ μετόχι ἐπισκέφθηκε στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα ὁ γνωστός φιλόλογος Πέτρος Παπαγεωργίου, ὁ ὁποῖος δημοσίευσε μαζί με ἄλλες δύο ἐπιγραφές — πού βρίσκονται στό ἴδιο τὸ μοναστήρι — καὶ τὴν κτητορικὴ ἐπιγραφή¹ τῶν Κριτζιανῶν, πού θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ παρακάτω.

Τὸ κτηριακὸ συγκρότημα τοῦ μετοchioῦ δὲν σώζεται στήν πλήρη του

1. Π. Ν. Παπαγεωργίου, Ἐκδρομὴ εἰς τὴν βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας τῆς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ΒΖ, τ. 7 (1898), σ. 80 κ.έ. Ἡ πρόχειρη δημοσίευση τοῦ Παπαγεωργίου δὲν συνοδεύεται ἀπὸ φωτογραφία. (Σχετικὰ μετὰ τίς ἄλλες δύο ἐπιγραφές τοῦ μοναστηριοῦ βλ. τὴ νεώτερη δημοσίευση τοῦ καθηγητοῦ κ. Λ. Πολίτη, Ἐπιγραφές Ἁγίας Ἀναστασίας, «Ἑλληνικά», τ. 12(1952-1953), σ. 379-383).

¹Ἡ θέση τοῦ μετοchioῦ ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Παπαγεωργίου ὄχι *Κριτζιανά*, ὅπως θὰ ἔπρεπε, ἀλλὰ *Καρτζιανά*. Ἀπ' ὅσο ξέρω, ὁ τύπος *Καρτζιανά* δὲν ἀναφέρεται πουθενὰ ἄλλοῦ. Ἀντίθετα τὸ *Κριτζιανά*, συναντοῦμε ἤδη ἀπὸ τὸ 1321 σὲ ἔγγραφο τῆς μονῆς Χελανδαρίου. Βλ. L. Petit - B. Koračević, Actes de l'Athos V, Actes de Chilandar, «Βυζαντινὰ Χρονικά», τ. 17 (1911), Παράρτημα I, σ. 60,18-61,15-70,18-71,21-81, 5,9-86,12,13-95,7-138,31. Σὲ χειρόγραφο τοῦ ἔτους 1732 τῆς μονῆς τῆς Ἁγ. Ἀναστασίας, δημοσιευμένο ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Π. Παπαγεωργίου, ἔ.α. σ. 70, τὸ μετόχι μνημονεύεται πάλι ὡς *Κριτζιανά* (sic).

²Ο A. Struck, Makedonische Fahrten I, Chalkidike, Wien - Leipzig 1907, σ. 35, χαρακτηρίζει τὴν τοποθεσίαν ὡς *Κριτδάνα* καὶ νομίζει ὅτι αὐτὸ εἶναι ἡ τουρκικὴ ἀπόδοση τοῦ ὀνόματος *Χριστιάνα*. Ἡ ἔρμηνεία τοῦ Struck, κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ, ἐφόσον δὲ συμφωνεῖ μετὰ τίς πηγές. Τὸ πιθανότερο ἴσως πού θὰ μπορούσε νὰ σκεφθῇ κανεὶς εἶναι ὅτι τὸ *Κριτδάνα* — καὶ ὄχι τὸ παροξύτονο *Κριτδάνα* — προέρχεται ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση καὶ προέκυψε ἀπ' τὸ *Κριτζιανά*. Ἄλλωστε καὶ σήμερα οἱ ἐντόπιοι ὀνομάζουσι τὸ μετόχι *Κριτσιανά*, μετὰ κάπως παχυπρόφερτο τὸ τσ.

³Ἡ ἄποψη τοῦ J. Zaimov, Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Βουλγάρων Σλάβων στή Βαλκανικὴ Χερσόνησο. Ἐρευνα τῶν ὀνομάτων τῶν κατοίκων στή βουλγαρικὴ τοπωνυμία, Σόφια 1967, σ. 142 κ.έ. (βουλγαρικά), ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία, ὅτι τὸ *Κριτζιανά* παράγεται ἀπ' τὸ σλαβικὸ *Křācane > τοπωνύμιον *Křāc > προσηγορικὸ *krāc (= ξεριζωμένο δάσος) δὲν εἶναι πειστικὴ, γιατί σὸ δυτικὸν τμήμα τῆς Χαλκιδικῆς δὲν ἔγινε καμιά ἐγκατάσταση Σλάβων, ὅπως παραδέχθηκε ἀκόμα καὶ J. Ph. Fallmejer, Schriften und Tagebücher II, München-Leipzig 1913, σ. 151.

μορφή. Ωστόσο υπάρχουν αρκετά στοιχεία που βοηθούν στην αποκατάσταση του¹. Σήμερα έχουν απομείνει μόνο δύο άκραιοι οχυρωματικοί πύργοι, ελάχιστο τμήμα του περιβόλου, μιὰ νεώτερη κατοικία και οί δύο πρώτοι ὄροφοι τοῦ κεντρικοῦ πύργου (Εἰκ. 1). Στά κτήρια τοῦ μετοχιοῦ ἔχουν χρησιμοποιηθῆ πολλά ἀρχαῖα μάρμαρα: κομμάτια ἀπὸ ἀρράβδωτους κίονες, κα-

Εἰκ. 1. Νότια ἄποψη τοῦ μετοχιοῦ ὅπως σώζεται σήμερα

τώφλια, ἐπιτύμβιοι βωμοὶ καὶ στήλες ρωμαϊκῶν χρόνων², παλαιοχριστιανικὰ θωράκια, πεσσίσκοι τέμπλου, ἓνα ἀμφικιόνιο καὶ διάφορα ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη. Ὅλο αὐτὸ τὸ ὑλικὸ προέρχεται πιθανότατα ἀπὸ κάποια ἀρχαία γειτονικὴ πόλη³.

1. Τὸ θέμα αὐτὸ θὰ ἀποτελέσει ἀντικείμενο προσεχοῦς μελέτης μου.

2. Τὸ κάτω τμήμα μιᾶς ἀνάγλυφης στήλης μὲ παράσταση νεκροδείπνου, καθὼς καὶ ἓνα μικρὸ κομμάτι ἐνεπίγραφης πλάκας ἔχουν μεταφερθῆ στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης (ἀρ. εὔρ. 10132 καὶ 10133). Βλ. Φ. Μ. Πέτσα, Χρονικὰ Ἀρχαιολογικά, «Μακεδονικά», τ. 9 (1969), σ. 169, ἀρ. 72.

3. Τὰ ἐντειχισμένα μάρμαρα τοῦ μετοχιοῦ εἶχε παρατηρήσει καὶ ὁ Παπαγεωργίου, ἔ.ἀ., σ. 80, καὶ διετύπωσε τὴν ἄποψη ὅτι πρέπει νὰ μεταφέρθηκαν ἀπὸ κάποια κοντινὴ πόλη. Ὡς ἔνδειξη γι' αὐτὸ χρησιμοποιοῖ ἓνα φερμάνι τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ, τὸ ὁποῖο ἀναφέρει ὑπαρξὴ ἀρχαίου νεκροταφείου σ' αὐτὴν τὴν περιοχὴ. Ποιὸν Μαχμούτ ἐννοεῖ ὁ Παπαγεωργίου καὶ ποῦ ἔχει δεῖ τὸ φερμάνι, δὲν δηλώνεται. Εἶναι ὅμως γνωστὸ ὅτι γύρω καὶ μέσα στὸ χωριὸ Μεσημέρι, ἀνατολικά τοῦ μετοχιοῦ, ἔχουν ἀποκαλυφθῆ διάφοροι τάφοι καὶ ἔχουν περισυλλεγῆ μερικὰ τυχαῖα εὐρήματα. Βλ. Χ. Ι. Μακρόνα, Χρονικὰ Ἀρχαιολογικά, «Μακεδονικά», τ. 2 (1941-1952), σ. 621, καθὼς καὶ BCH, τ. 76 (1952), Chronique 1951, σ. 228. Ἀκόμη βλ. Φ. Μ. Πέτσα, ἔ.ἀ., ἀρ. 73.

Ἐπίσης πρὸς νότον τοῦ μετοχιοῦ ἔχω ἐπισημάνει μιὰ ἐκτεταμένη συστάδα τάφων κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς τοῦ Θερμαϊκοῦ, στὶς θέσεις Ντουράκη καὶ Πυργούδια. Βλ. ἀγγλικὸ ἐπιτελικὸ χάρτη 1:100.000, ὁ ὁποῖος ἔχει συνταχθῆ μὲ βάση τὸν ἀντίστοιχο ἑλληνικὸ τοῦ 1935.

Ἡ κτητορική ἐπιγραφή τοῦ μετοchioῦ εἶναι ἐντειχισμένη πάνω ἀπ' τὸ ὑπέρθυρο τῆς νότιας εἰσόδου τοῦ κεντρικοῦ πύργου, κάτω ἀπὸ ἓνα ἀνακουφιστικό καὶ συγχρόνως διακοσμητικό τόξο μὲ πλίνθους (Εἰκ. 2). Εἶναι μιὰ ὀρθογώνια πλάκα (0,77×0,50μ.) ἀπὸ ἄσπρο χοντρόκοκκο μάρμαρο (Εἰκ. 3). Τὰ γράμματα (ὕψ. 0,04μ.), τὰ συμπιλήματα καὶ τὰ διακοσμητικὰ σχέδια εἶναι

Εἰκ. 2. Ἡ νότια εἰσόδος τοῦ κεντρικοῦ πύργου μὲ τὴν ἐντειχισμένη ἐπιγραφή

ὄλα ἀνάγλυφα. Ἡ πλάκα χωρίζεται ὀριζόντια σὲ δύο τμήματα. Τὸ ἐπάνω, ἴσο περίπου πρὸς τὸ ἓνα τρίτο τοῦ συνολικοῦ ὕψους, περικλείει μονογράμματα καὶ κοσμήματα καὶ ἐξέχει ἀπ' τὸ κάτω, πὺν περιέχει τὴν ἐπιγραφή. Ἡ ἀνάγνωσή της ἐκ πρώτης ὄψεως παρουσιάζει δυσκολίες, γιατί, ὅπως παρατήρησε ὁ Παπαγεωργίου¹, τὰ γράμματα εἶναι «ποικιλώτατα συμπλεγμένα».

Τὸ κέντρο τοῦ ἐπάνω τμήματος τοῦ λίθου κατέχει σταυρός, πὺν στηρίζεται σ' ἓνα μικρὸ κύκλο μὲ ἐγγεγραμμένο ἐξάφυλλο ρόδακα. Οἱ κεραίες τοῦ σταυροῦ ἀπολήγουν σὲ τρίφυλλα καὶ περιέχουν μέσα στίς τέσσερις ὀρθῆς γωνίες τους τὴ γνωστὴ συντομογραφία Ἰ(ησοῦ)ς Χ(ριστοῦ)ς Νικᾶ. Τὸ χῶρο κάτω ἀπ' τὸ ρόδακα καταλαμβάνει ἓνα γεωμετρικὸ σύμπλεγμα ἀπὸ τέσσερις τεμνόμενους κύκλους, πὺν κόβονται πάλι ἀπὸ ἓνα ρόμβο, μέσα

1. Ἔ.ἀ., σ. 80.

Εἰκ. 3. Ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή

στὸν ὁποῖο ἐγγράφεται ὀρθογώνιο. Στὴν ἐπάνω δεξιὰ γωνία διαβάζομε ἡγου-
μενεύοντος καὶ μέσα σὲ δύο κύκλους, ποὺ πλαισιώνουν τὰ διακοσμητικὰ
σχέδια καὶ τὸ σταυρὸ, ἀναγνωρίζομε τὰ συμπιλήματα Ἀγ(ί)ας Ἀν(α)στα-
σίας ἀριστερά, καὶ Θεωνᾶ ἱερομονάχ(ου) δεξιά. Δηλαδή «ἡγουμενεύοντος
Ἁγίας Ἀναστασίας Θεωνᾶ ἱερομονάχου». Κάτω ἀπ' τοὺς κύκλους μὲ τὰ
συμπιλήματα, σὲ ὀριζόντια ταινία ἀναγράφεται: Σωφρονίου¹ οἰκονομεύοντος.

Ἡ κύρια ἐπιγραφή εἶναι γραμμένη σὲ κοῖλο ὀρθογώνιο καὶ ἀποτελεῖ-
ται ἀπὸ τοὺς ἀκόλουθους ἑφτά στίχους, ποὺ τοὺς θέτω ἐδῶ μὲ τὴν ἀκριβῆ,
ὀρθογραφία τοῦ πρωτοτύπου:

1. ἴ Δώρον σοι προσήξαμ(εν) οἱ εὐτε
λοῖς σου δούλοι, μεγαλόνυμε μάρτης Ἀναστασία· κ(αὶ) δέ
3. ξαι τοῦτο ὡς ὁ Κ(ύριος) πάλαι τῆς χῆρας λεπτά, κ(αὶ) ἀ
εὶ μνημονεύη οὕτω κακ σὺ πρόσδεξαι,
5. τοῦτο νῦν τὸ πρυγίω· κ(αὶ) σκέπε, φροῦρι τοὺς εν
αὐτῶ οἰκοῦντ(ας), ἐκ τ(ῶν) αἰσθητῶ(ν) κ(αὶ) νοητῶν
7. πολμέ(ων): ἔτ(ους), ΖΔΗώ, μην(ί), ὀκτωβρίω Ἰν(δικτιῶνο)ς Δ(ης).

1 Δώρον|δώρον Π(απαγεωργίου) προσήξαμ(εν)] προσήξαμεν Π 2 δούλοι]
δοῦλοι Π μάρτης] μάρτυς Π Ἀναστασία] Ἀναστασία Π κ(αὶ)] καὶ Π 3 Κ(ύ-
ριος)| κς Π κ(αὶ)] καὶ Π 5 εν] ἐν Π 6 οἰκοῦντ(ας)] οἰκοῦντας Π τ(ῶν)]
τῶν Π αἰσθητῶν)] αἰσθητῶν Π κ(αὶ)] καὶ Π 7 πολέμ(ων)] πολέμων Π
μην(ί)] μηνί Π

Ὁ συντάκτης τῆς ἐπιγραφῆς προσπάθησε νὰ συνθέσῃ δωδεκασύλλα-
βους στίχους, χωρὶς ὅμως μεγάλη ἐπιτυχία.

Ἡ ἐπιγραφή μὲ τὴ σωστὴ στίξη καὶ ὀρθογραφία καὶ μὲ τὶς ἀπαραίτητες
συμπληρώσεις μπορεῖ νὰ μεταγραφῆ ὡς ἑξῆς:

Ἰ(ησοῦ)ς Χ(ριστοῦ)ς Νικᾶ.

Ἡγουμενεύοντος Ἀγ(ί)ας Ἀν(α)στασίας Θεωνᾶ ἱερομονάχ(ου),
Σωφρονίου οἰκονομεύοντος.

1. ἴ Δῶρόν σοι προσήξαμ(εν) οἱ εὐτε-
λεῖς σου δοῦλοι, μεγαλόνυμε μάρτυς Ἀναστασία· κ(αὶ) δέ-
3. ξαι τοῦτο ὡς ὁ Κ(ύριος) πάλαι τῆς χῆρας λεπτά κ(αὶ) ἀ-
εὶ μνημονεύει, οὕτω καὶ σὺ πρόσδεξαι
6. τοῦτο νῦν τὸ πρυγίω<ν> καὶ σκέπε, φροῦρει τοὺς ἐν
αὐτῶ οἰκοῦντ(ας) ἐκ τ(ῶν) αἰσθητῶ(ν) κ(αὶ) νοητῶν
7. πολέμων. Ἔτους ζληνοῦ, μηνί Ὀκτωβρίω, Ἰν(δικτιῶννο)ς Δ'(η)ς.

1. Τὸ ἰῶτα τοῦ Σωφρονίου ἔχει ἀπολεπισθῆ.

Στὸ ἐπάνω τμήμα τῆς ἐπιγραφῆς ἀξίζει νὰ προσέξῃ κανεὶς ἰδιαίτερα τὰ συμπλήματα μὲ τὴν καλαισθητὴ συμπλοκὴ κεφαλαίων καὶ μικρῶν γραμμάτων. Ὁ ἱερομόναχος Θεωνᾶς, ποὺ μνημονεύεται ἐδῶ ὡς ἡγούμενος τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, διετέλεσε κατόπιν ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης σὲ περίοδο ποὺ δὲν εἶναι μὲ ἀπόλυτὴ ἀκρίβεια γνωστὴ. Πάντως τὸ 1539 κατεῖχε ἤδη τὸν μητροπολιτικὸ θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ βρίσκεται σ' αὐτὸν καὶ τὸ 1541. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1542 εἶχε πιά πεθάνει, ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ἀπὸ ἓνα γράμμα μ' αὐτὴ τὴ χρονολογία τοῦ πατριάρχῃ Ἱερεμία Β'. Ἐπομένως ὁ Θεωνᾶς χρημάτισε ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης τουλάχιστο ἀπ' τὸ 1539 καὶ πρὶν ἀπ' τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1542¹.

Μετὰ τὸν Θεωνᾶ ἀναφέρεται ὁ *οἰκονομεύων* Σωφρόνιος. Ὁ Παπαγεωργίου ἀποδίδει τὸ ω τοῦ Σωφρονίου μὲ δύο ἀνεξάρτητα Ο, ἐνῶ, ὅπως μπορεῖ νὰ δῆ κανεὶς ἀπὸ τὴ φωτογραφία, πρόκειται γιὰ τὴν παλαιὰ μορφή τοῦ μικροῦ ω, ποὺ παριστάνεται μὲ δύο Ο ἐφαπτόμενα.

Τὸ ρῆμα *οἰκονομεύω* ὅπως καὶ παραπάνω τὸ *ἡγουμενεύω* παράγονται ἀπ' τὰ οὐσιαστικὰ οἰκονόμος καὶ ἡγούμενος, κατ' ἀναλογίαν, πρὸς τὸ *βασιλεὺς - βασιλεύω*, καὶ σημαίνουν εἶμαι ἢ ἀσκῶ τὰ καθήκοντα τοῦ οἰκονόμου καὶ ἡγουμένου ἀντιστοίχως.

Ὁ Παπαγεωργίου² πιστεύει ὅτι ὁ Σωφρόνιος τῆς ἐπιγραφῆς ἦταν οἰκονόμος τῆς περιουσίας τῶν Κριτζιανῶν, τὴν ἐποχὴ ποὺ κτίστηκε τὸ μετόχι. Αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι ἀπίθανο, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται καὶ τὸ ἐνδεχόμενο ὁ Σωφρόνιος νὰ ἦταν οἰκονόμος τῆς ὅλης μοναστικῆς κοινότητος, μέσα στὴν ὁποία ἐντασσόταν καὶ τὰ Κριτζιανά. Ἡ ἐπιγραφή πάντως εἶναι ἀσαφῆς στὸ σημεῖο αὐτό.

Στὴν κύρια ἐπιγραφή, ὅπως καὶ στὰ συμπλήματα, ἔχουν χρησιμοποιηθῆ παράλληλα μικρὰ καὶ κεφαλαῖα γράμματα. Στὸν πρῶτο καὶ δεῦτερο στίχο ὑποδηλώνονται οἱ κτήτορες, οἱ ὁποῖοι ἀφιερώνουν τὸν πύργο ὡς δῶρο στὴν Ἁγία Ἀναστασία: *Δῶρον σοι προσήξαμ(εν) οἱ εὐτελοῖς σου δούλοι μεγαλόνημε³ μάρτης Ἀναστασία*. Ποιοὶ ἄραγε εἶναι αὐτοὶ ποὺ αὐτοχαρακτηρίζονται μὲ τόση μετριοφροσύνη *εὐτελοῖς δούλοι*; Παρόλο ποὺ ἡ ἐπιγραφή δὲν τὸ καθορίζει, θὰ μπορούσε νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι ὑπονοοῦνται οἱ μοναχοὶ τοῦ

1. Βλ. L. P e t i t, Les évêques de Thessalonique, «Échos d'Orient», τ. 5 (1901-1902), σ. 151 καὶ τ. 6 (1903), σ. 295-296, ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία. Ὅσα σχετικὰ μὲ τὸν Θεωνᾶ ἀναφέρονται στοῦ Π. Γ. Ζ ε ρ λ έ ν τ η, Θεωνᾶς ὁ ἀπὸ ἡγουμένων καὶ Μακάριος ὁ Ζακύνθιος, ἀρχιεπίσκοποι Θεσσαλονικέων, ἀφκ'-,αφκθ', ΒΖ, τ. 14 (1905), σ. 254-255, ὅπου ἀντικρούονται ἀπόψεις τοῦ L. P e t i t, δὲν προσφέρουν τίποτε τὸ νεώτερο.

2. Ἐ.ἀ., σ. 81.

3. Τὸ ἐπίθετο *μεγαλώνημε* ἀναφέρεται στὸ 6ο στιχηρὸ τῶν Προσομοίων τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας (22 Δεκεμβρίου).

μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας με ἐπικεφαλῆς τὸν ἡγούμενο Θεωνᾶ. Αὐτοὶ ἴσως εἶναι καὶ οἱ κτήτορες.

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 2ου ὡς τὸ μέσον τοῦ 5ου στίχου, καὶ δέξαι τοῦτο ὡς ὁ *K(ύριο)ς* πάλαι τῆς χήρας λεπτὰ κ(αι) ἀεὶ μνημονεύη, τὸ νόημα εἶναι: νὰ δεχθῆ ἡ Ἁγία Ἀναστασία τὴν προσφορὰ τῶν μοναχῶν (τὸν πύργο) με τὴν ἴδια διάθεση ποὺ δέχθηκε ὁ Χριστὸς τὰ δύο λεπτὰ τῆς φτωχῆς χήρας. Ἡ παρομοίωση αὐτὴ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀρκετὰ συνηθισμένη, σὲ ἀναθηματικῆς κυρίως ἐπιγραφῆς. Τὴν συναντοῦμε π.χ. σὲ μιὰ ἐπιγραφή τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο, τοῦ ἔτους 1736:

Τὸ μικρὸν αὐτὸ δῶρον ἀπ' ἐμοῦ δέχου

ὡς δύο χήρας λεπτὰ Ἰησοῦς τότε¹.

Ἐπίσης παρόμοια διατύπωση ὑπάρχει σὲ ἐπιγραφή τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Ἰβήρων, τοῦ ἔτους 1818:

δέξ' ἐπτάφωτον λαμπτήρα προσηγμένον

ὡς λεπτὰ χήρας τῆς πάλαι (ὁ) δεσπότης².

Φαίνεται ὅτι οἱ τρεῖς αὐτὲς ἐπιγραφῆς — ἴσως καὶ ἄλλες ποὺ δὲν ἔχω ὑπόψη μου — ἔχουν ἐπηρεασθῆ ἀπ' τὸ γνωστὸ περιστατικὸ τοῦ Εὐαγγελίου³ ἢ ἀπὸ κάποια ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία, ποὺ ἀναφέρεται σ' αὐτό⁴.

Στὸ στίχο 4 τὸ λανθασμένο *κάκ* σὺ φαίνεται ὅτι ἔχει γραφῆ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ *κάγῳ*.

Μὲ τὴ λέξη *πυργίῳ* στὸν 5ον στίχο ἐννοεῖται ὁ πύργος, ὅπου εἶναι ἐντειχισμένη ἡ ἐπιγραφή. Τὸ *σκέπε φρουρι* τοῦ ἴδιου στίχου προέρχεται ἀπ' τὰ Μεγαλυνάρια τῆς Θεοτόκου, τῆς Θ' Ὀδῆς, ποὺ ψάλλονται στὴν ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρουαρίου)⁵.

1. Βλ. Σ. Α. Παπαδοπούλου - Κ. Χ. Φατούρου, Ἐπιγραφῆς τῆς Πάτμου, Ἀθήναι 1966, ἀρ. 69.

2. Βλ. G. Millet - J. Pargoire et L. Petit, Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos, Paris 1904, ἀρ. 239.

3. Λουκ. κα', 1-4. Ἀναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους· εἶδε δὲ τινα χήραν πενιχρὰν βάλλονσαν ἐκεῖ δύο λεπτὰ, καὶ εἶπεν· ἀληθῶς λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα ἢ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλεν. Ἐπίσης Ματθ. ιβ', 42-44.

4. Ἡ φράση ὡς τῆς χήρας λεπτὰ εἶναι πολὺ γνωστὴ στὴν ὑμνολογία. βλ. π.χ. Παρακλητικὴ, ἤχ. πλ. δ', Τρίτη πρωί, κάθισμα-Θεοτοκίον, μετὰ τὴν τρίτη στιχολογία: *Χαριστήριον αἶνον χρεωστικῶς ὡς ἡ χήρα ἐκείνη δύο λεπτὰ προσφέρων σοι, Δέσποινα, ὑπὲρ ποσῶν τῶν ἀρετῶν σου.*

5. Θεοτόκε ἡ ἐλπίς σκέπε, φρούρει, φύλαττε τοὺς ἐλπίζοντας εἰς σέ.

Στόν τελευταῖο στίχο εἶναι γραμμένη ἡ χρονολογία: ἔτος (7038),

μήνας Ὀκτώβριος, ἰνδικτιῶν 4η. Στό ἔτος 7038 ἀπό κτίσεως κόσμου καί μήνα Ὀκτώβριο ἀντιστοιχεῖ τό ἔτος 1529 καί ἡ 3η ἰνδικτιῶν. Ἐνῶ ἡ τετάρτη, πού ἔχει ἡ ἐπιγραφή, ἀνταποκρίνεται στό ἔτος 7039¹, τό ὁποῖο ἀντιστοιχεῖ μέ τό 1530. Ὑπάρχει ἐπομένως ἐδῶ κάποιο λάθος, πού βρίσκεται ὄχι στόν ἰνδικτιῶνα, ἀλλά στό ἔτος, ὅπως συχνά συμβαίνει. Ἡ σωστή λοιπόν χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι τό ἔτος 1530 καί ὄχι τό 1529 ὅπως γράφει ὁ Παπαγεωργίου.

Ἐκεῖνο πού παρατηρεῖ κανεῖς γενικά στόν ἐπιγραφή εἶναι ἡ ἀρχαῖστική τάση τοῦ συντάκτη της, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι εἶχε μικρή μόρφωση, γιατί ἔκανε πολλά ὀρθογραφικά λάθη, καθὼς καί λάθη γραμματικά (κάκ σύ, ἔτους 7038ω). Ἀντίθετα ὁ χαρακτής, μέ τήν τέλεια ἐκμετάλλευση τοῦ χώρου καί τήν θαυμάσια σύνθεση τῶν συμπλημάτων καί τῶν διακοσμητικῶν σχεδίων, φαίνεται ὅτι ἦταν ἀληθινὸς καλλιτέχνης.

ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΠΑΖΑΡΑΣ

1. Βλ. H. Lietzmann - K. Aland, *Zeitrechnung der römischen Kaiserzeit, des Mittelalters und der Neuzeit für die Jahre 1-2000 nach Christus*, Berlin 1956, σ. 60-61.

RÉSUMÉ

Théocharis Pazars, L'inscription dédicatoire du metochion à Kritziana d'Epanomi, du monastère de Sainte Anastasie.

On republie, avec une photo et un commentaire, l'inscription dédicatoire du metochion à Kritziana appartenant au monastère de Sainte Anastasie à Chalcidique, qu'elle fut publiée par P.N. Papageorgiou à B.Z. 7 (1898) 80, sq.

D'après l'inscription, la tour central du metochion fut bâtie en 1530, quand higoumène au monastère était le hieromonachos Théonas, qui fut plus tard (entre les années 1539-1542) archevêque de Thessalonique.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ πρώτου Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννη Καποδίστρια, τὸ ὁποῖο σώζεται σήμερα στὴν Κέρκυρα (Ἀρχεῖον Ἰονίου Γερουσίας- τμῆμα Καποδιστριακόν), ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητα μιὰ ἀπὸ τὶς καλύτερες πηγές μας γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ τῆς περιόδου διακυβερνήσεως τοῦ Καποδίστρια. Στὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου αὐτοῦ, ποὺ δὲν ἔχουν μελετηθῆ μέχρι σήμερα ἱκανοποιητικά, ὁ ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ βρῆ πολλές ἱστορικὲς πληροφορίες, ἀρκετὲς μερικὲς φορὲς νὰ τεκμηριώσουν καὶ εἰδικὲς μελέτες¹, σημαντικὸ ὅμως εἶναι καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζουν καὶ ἄλλα πολλὰ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται σὲ ἐπὶ μέρους θέματα ἢ φωτίζουν ἄγνωστες λεπτομέρειες διαφόρων γεγονότων.

Οἱ περισσότερες ἐνότητες τῶν ἐγγράφων τοῦ Καποδιστριακοῦ Ἀρχείου ἀναφέρονται ἰδίως στὰ κύρια γεγονότα ἢ θέματα τῆς ἱστορικῆς περιόδου ποὺ ἤδη μνημονεύσαμε, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἀρκετὰ ἔγγραφα σχετικὰ μὲ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ μὲ περιοχὲς ὄχι τῆς νοτίου Ἑλλάδος, ὅπου εἶχε περιοριστῆ ὁ ἀγῶνας κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἐπαναστάσεως. Στὴ δευτέρη αὐτὴ κατηγορία ἀνήκουν καὶ τὰ ἀνέκδοτα, ὅσο ξέρουμε, ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύουμε παρακάτω καὶ τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στὴν ἱστορία τοῦ Ἁγιωνύμου Ὁρους τοῦ Ἁθῶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Παλιγγενεσίας.

Βέβαια, ἡ ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὁρους κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 μᾶς εἶναι σήμερα ἱκανοποιητικὰ γνωστὴ χάρις στὶς νεώτερες ἔρευνες², πι-

1. Βλ. π.χ. τὴ διδακτορικὴ μου διατριβὴ «Ἡ ἐπανάσταση στὴν Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα μετὰ τὴν πτώση τοῦ Μεσολογγίου ὡς τὴν ὀριστικὴ ἀπελευθέρωσή της, 1826-1832», Παράρτημα Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἀριθ. 8, Θεσσαλονίκη 1962, ἢ ὁποῖα στηρίζεται κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος σὲ ἀνέκδοτα ἔγγραφα τοῦ Καποδιστριακοῦ Ἀρχείου.

2. Γιὰ τὸ Ἁγιον Ὁρος κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 βλ. κυρίως τὰ ἐξῆς δημοσιεύματα: Ἰ ω ἄ ν ο υ Π. Μ α μ α λ ἄ κ η, «Διήγησις περὶ Ἁγίου Ὁρους ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821», «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», τ. 7 (Θεσσαλονίκη 1957), σ. 215-237. Τοῦ ἰ δ ι ο υ, Νέα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς τὸ 1821, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», τ. 14 (Ἀθῆναι 1960), σ. 406-549. Τοῦ ἰ δ ι ο υ, Ἡ ἐπανάσταση στὴ Χαλκιδικὴ